

УДК 336.716:330.341.1

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ»**Лисак В.Ю., Олійник О.С.**

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

В статті досліджено зародження та сутність поняття «потенціал», «економічний потенціал як серед зарубіжних так і вітчизняних вчених. Розглянуто взаємозв'язок з іншими економічними категоріями та їх роль в діяльності підприємства. Наведена класифікація ознак потенціалу підприємства.

Ключові слова: потенціал, економічний потенціал, потенційні можливості, потреба, трудовий потенціал.

Постановка проблеми. З розвитком підприємств на початку XX століття виникає необхідність розробки проблем комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил у результаті чого і запроваджено в економічних дослідженнях термін «потенціал».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади щодо формування поняття потенціал закладені в наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених: В. Александрової, Ю. Бажала, А. Гриньова, В. Гриньової, С. Ілляшенка, Т. Лепейко, Н. Маренкова, Ю. Морозова, А. Пилипенка, А. Поручника, В. Семиноженка та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом з'явилося чимало підходів щодо формування та використання поняття «потенціал підприємства». Однак не сформувалось єдиного комплексного підходу який би вирішував дане питання.

Мета статті є аналіз та узагальнення основних підходів до трактування та сутності категорії потенціалу підприємств.

Виклад основного матеріалу. Слово «потенціал» (potential – з латинської – сила) в економічному розумінні означає сукупність економічних ресурсів і можливостей країни (груп країн), що можуть бути використанні для досягнення цілей соціально-економічного розвитку суспільства [1, с. 445]. Словом «потенціал» позначають засоби, запаси, джерела, які можуть бути використані, а також можливості окремої особи, групи осіб, суспільства в конкретних обставинах.

У вітчизняній економічній літературі цей термін у широкому розумінні трактують як використання, або як рівень потужності у будь-якому

відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь.

Одним з перших хто досліджував дану категорію та дав визначення поняттю «потенціал» був видатний вчений-економіст К.Г. Воблій ще в 1924 р. відзначивши, що потенціал виробничих сил – це потенційна можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення [2].

Розділив його думку по обґрунтуванню поняття «потенціалу виробничих сил» як потенційної можливості країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб народу і В.І. Вейц в 1927 р. викладаючи свою думку наступним чином: «Потенційні виробничі сили – не тільки матеріальні елементи, а також ті чи інші матеріальні умови, за яких здійснюється виробничий процес» [3].

В економічній літературі термін «потенціал» був запозичений із фізики, де він характеризує величину потенційної енергії в певній точці простору. При цьому потенційна енергія може виникати принаймні у двох випадках. По-перше, в якості запасу внутрішньої енергії, який має тіло внаслідок свого стану. По-друге, – внаслідок взаємодії тіл системи, сила якої визначається їх взаємним розміщенням у просторі.

Сучасний тлумачний словник української мови визначає потенціал як можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані.

Термін «потенціал» в українських дослідженнях почав використовуватись в 80-х роках XX ст. В буквальному розумінні потенціал – це «джерело можливостей, засобів, запасів, які можуть бути приведені в дію, використані для розв'язку

будь-якої задачі або досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави в певній сфері» [4].

Наприкінці 1970-х, початку 1980-х рр вийшло з друку багато наукових досліджень стосовно поняття «потенціал», при цьому вони містили різні аспекти цього поняття. Більшість науковців відзначають важливість вивчення проблем оцінки потенціалу та вказують на значні розходжень у тлумаченні як самого поняття потенціалу, так і його складу, сутності та його співвідношення з іншими категоріями.

Вчені, що досліджують теорію потенціалів, в своїх працях застосовують такі характеристики потенціалу як виробничий, економічний, трудовий, науково-технічний, інформаційний, природний, експортний, інформаційний. А останнім часом використовують і такі поняття потенціалу як підприємницький, інтелектуальний, інноваційний, фінансовий.

У сучасній економічній літературі досить поширеним є термін «економічний потенціал», який визначає можливість галузей економіки виробляти продукцію та надавати послуги в певний період часу. К.І. Якуба вважає, що поняття «економічний потенціал» зумовлюється наявністю природних ресурсів, ступенем їх освоєння та використання, рівнем розвитку науки і техніки, чисельністю трудових ресурсів і якістю їх професійної підготовки, рівнем розвитку матеріального виробництва та невиробничої сфери [5]. Отже, саме економічний потенціал та рівень його використання визначає економічний рівень розвитку як держави в цілому, так і регіону.

Більшість науковців вважають, що складовими ресурсного потенціалу є матеріальні, трудові та земельні ресурси. П.Т. Саблук вважає, що: «...основними факторами сільськогосподарського виробництва є жива праця, земля та уречевлена в основних і оборотних засобах праця» [6, с. 5-13].

Важливою складовою економічного потенціалу є виробничий потенціал. Оскільки виробничий потенціал формується на основі лише матеріального виробництва, то за своєю сутністю він є відображенням економічного потенціалу, адже останній формується як за рахунок виробничої так і невиробничої сфери.

В економічній енциклопедії під редакцією С.В. Мочерного виробничий потенціал визначається як реальний обсяг продукції, який можна виготовити за умови повного використання наявних ресурсів [7, с. 13].

Складові економічного потенціалу взаємодіють за допомогою трудової діяльності людини, тому починаючи з кінця 1970-х років в економічній літературі все більше уваги почали приділяти такому поняттю як «трудова потенція». І вже у 80-х роках поняття «трудова потенція» набуло широкого поширення [8, с. 12-77].

В середині XX століття вчений-економіст, статистик, історик, соціолог С.Г. Струмилін започаткував поняття «економічний потенціал», під яким розумів сукупну виробничу силу праці всіх працездатних членів суспільства.

Враховуючи всі тенденції розвитку підприємств того часу вчений, статистик, академік В.С. Немчинов вивчав, аналізував «потенціал розширеного виробництва», що характеризується ре-

сурсними можливостями національної економіки щодо економічного зростання [9].

Представники розвинутого соціалізму, а саме О.І. Анчишкін розробляючи та прогнозуючи суспільне виробництво стверджував, що виробничий потенціал – це сукупність ресурсів, які в процесі виробництва набувають форми факторів виробництва.

Відповідно до визначення Великої економічної енциклопедії – потенціал, як економічна категорія, означає наявні можливості, ресурси, запаси, засоби, що можуть бути використані для досягнення поставленої мети [10].

В свою чергу Л.І. Абалкін, як спеціаліст в сфері методології економічної науки та проблем господарського механізму, даючи визначення потенціалу відмітив, що потенціал – це узагальнена збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця й часу [11].

Засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певної задачі являється собою потенціал – стверджує В.М. Архангельський [12].

Отже, до однозначного визначення даної економічної категорії економісти не можуть прийти, а тому вони займаючись дослідженнями потенціалу підприємства і на підставі розвитку сучасних уявлень про потенціал розділились на три напрямки дослідження. А саме – представники першого напрямку стверджують, що потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку підприємства різних видів ресурсів. До представників цього напрямку можна віднести Д. Черникова, С. Белова, Є. Фігурнова.

Потенціал як система матеріальних та трудових факторів, що забезпечують досягнення мети виробництва розглядають автори другого напрямку, представниками якого є М.А. Іванов, Ю.Г. Одегов, К.Л. Андреев та інші. Ця група науковців запевняють, що дослідження ефективності розвитку економіки мають базуватись не на досягнутому рівні використання ресурсів, а на потенційних можливостях виробництва.

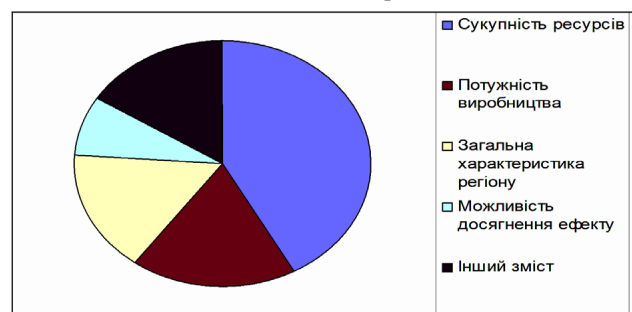

Рис. 1. Класифікація ознак поняття «потенціал»

Науковці третього напрямку розглядають потенціал як здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання. Потенціал, на їхню думку, – це цілісне уявлення про єдність структури і функції об'єкта, вияв їх взаємозв'язку. На цій основі робиться висновок про сукупні можливості колективу виконувати певні завдання – якщо вдаліше склалася структура об'єкта і більше відповідають його структурні та функціональні елементи,

то вищими будуть його потенціал і ефективність. У сучасних динамічних умовах ринкового господарювання орієнтація на традиційні переваги для планування стратегічного розвитку потенціалу підприємства може стати помилковою. Представниками даного напрямку являються – Ігнатенко Н.Т., Рудченко В.П. та інші.

В 1986 році Н.Т. Ігнатенком і В.П. Рудченко запропонували класифікацію ознак поняття «потенціал» [13], яку зображено на рис. 1.

Ця класифікація свідчить про те, що змістове значення терміну «потенціал» передбачає:

- сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів, засобів, цінностей;
- потужність виробництва, фондів, ресурсів країни, регіону;

– ресурсна, економічна, природна, регіональна характеристика;

– можливість виробничих сил досягти певного ефекту;

– інші асоціації.

Отже, поняття «потенціал» має наукове і практичне значення, останнє в свою чергу є необхідним для визначення його оцінки, а також управління. Потенціал в свою чергу можна поділити на види за різними ознаками, які представлені на рис. 2.

В зв'язку з переходом на нову систему господарювання дослідження питання ознак потенціалу, на нашу думку більш актуальне в ракурсі «потенціал підприємства». Потенціал підприємства є об'єднанням трьох складових, які:

– відображають комплекс властивостей, накопичених даним підприємством в процесі його становлення і тих, що спричиняють їх до роботи і розвитку;

– рекомендують рівень практичного використання фактичних перспектив;

– прокладають прогнози на майбутнє.

Важливою ознакою потенціалу є його динамічність, як здатність до змін, руху, розвитку. Як динамічна система, потенціал об'єднує в собі три рівні зв'язків часу та простору, які функціонують в єдності. Ці зв'язки детермінують прояви потенціалу в різних формах. По-перше, потенціал характеризує минуле. У цьому випадку він виступає як «ресурс», оскільки втілює в собі накопичені системою властивості, які дозволяють їй функціонувати. По-друге, він відображає теперішнє, тобто можливості, які реально використовуються. По-третє, він спрямований на майбутнє, а саме – постійно змінюється, розвивається, накопичує нові властивості, містить елементи майбутнього розвитку.

Висновки і пропозиції. Отже, майже всі визначення потенціалу підприємства беруть за основу ресурси підприємства та досягнення поставлених цілей за допомогою цих ресурсів. Але при цьому зазначають, що сама наявність ресурсів підприємства ще не гарантує досягнення поставлених цілей, а тому важливою складовою потенціалу є здібності підприємства мобілізувати ресурси у ході здійснення комплексу заходів.

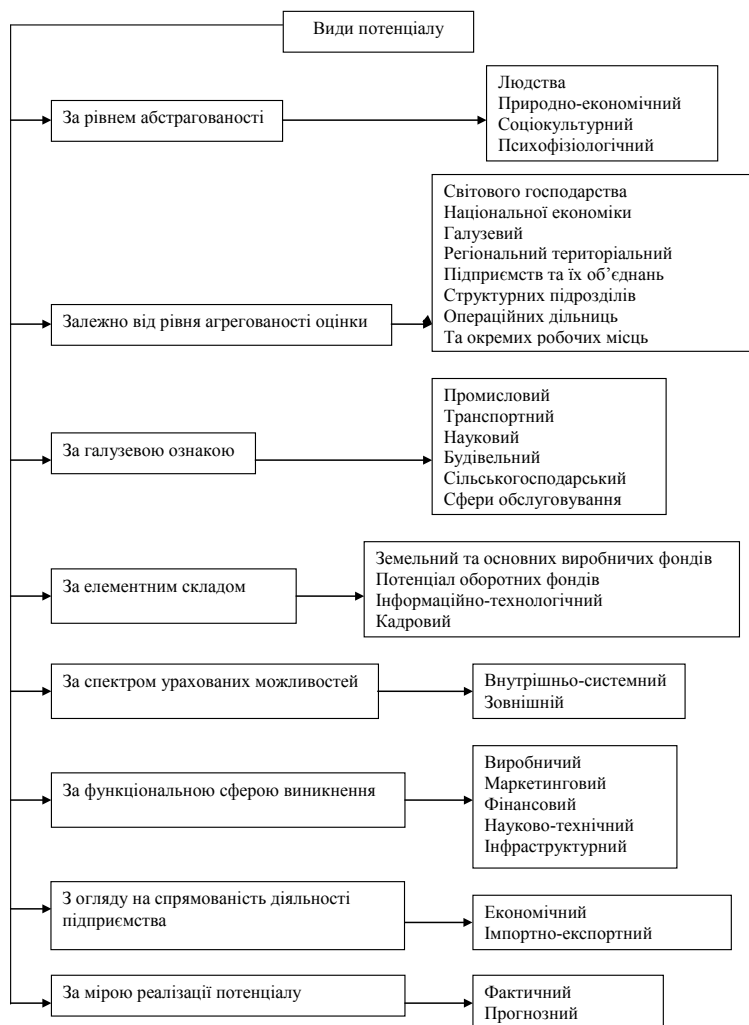

Рис. 2. Види потенціалу за різними ознаками

Список літератури:

1. Новий український тлумачний словник. Близько 20000 слів і словосполучень [Текст] / [укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського]. – Харків: Книжковий Клуб, 2008. – 608 с.
2. Воблый К. Г. Производительные силы Украины. Техника, экономика и право / К. Г. Воблый / Науч. записки Ин-та нар. х-ва. – 1924. – № 4-5. – С. 126-149.
3. Вейц В. Потенциальные и кинетические производительные силы мирового хозяйства / В. Вейц. – Кн. 1. – М., 1927. – С. 22.
4. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – 1058 с.
5. Якуба К. І. Трудовий потенціал сільських територій / К. І. Якуба // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 6. – С. 73-75.
6. Саблук П. Т. Передумови і чинники розвитку фермерства в Україні / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк // Вісник аграрної науки. – 1993. – № 2.
7. Економічна енциклопедія: у трьох томах / [Редкол.: С. В. Мочерний та ін.] – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – Т. 3. – 952 с.

8. Пирожков С. И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С. И. Пирожков. – К., 1992. – 252 с.
9. Немчинов В.С. Экономико-математические методы / В. С. Немчинов // Избр. произ.: в 6 т. – М., 1967. – Т. 3. – С. 207.
10. 951 Велика економічна енциклопедія. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 951 с.
11. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – М., 1981. – С. 24.
12. Архангельский В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении / В. Н. Архангельский, Л. Е. Зиновьев – М., 1983. – С. 6.
13. Игнатенко Н. Т. Производственно-ресурсный потенциал территории / Н. Т. Игнатенко, В. П. Руденко. – К., 1986. – С. 7.

Лысак В.Ю., Олейник О.С.

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко

ЗАРОЖДЕНИЕ И ФОРМИРОВАНИЕ ПОНЯТИЯ «ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ»

Аннотация

В статье исследованы зарождения и сущность понятия «потенциал», «экономический потенциал как среди зарубежных так и отечественных ученых. Рассмотрена взаимосвязь с другими экономическими категориями и их роль в деятельности предприятия. Приведенная классификация признаков потенциала предприятия.

Ключевые слова: потенциал, экономический потенциал, потенциальные возможности, потребность, трудовой потенциал.

Lisak V.Y., Oleinik O.S.

Kamenetz-Podolsk National University named after Ivan Ohienko

THE ORIGIN AND FORMATION OF THE CONCEPT OF «ECONOMIC POTENTIAL»

Summary

This article explores the origin and nature of the term «potential», «economic potential of both foreign and domestic scientists. Intercommunication with other economic categories and their role in the enterprise. The classification of signs of potential business.

Keywords: potential, economic potential, potential, demand, employment potential.